

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף קכט

(בעמוד הקודם)

דרש מר זוטרא משמיה דרב שימי בר אשי - הלכתא בכל הני שמעתתא כדשלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: הלכה כמו כל המימרות הנ"ל ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא.

אמר ליה רבינא לרב אשי - דרב נחמן מאי?: הרי על המימרא שאמר רבי אבא (דף קכח, א) 'הלכה גובין מן העבדים' חלק רב נחמן ואמר שאין גובין מן העבדים. והרי הכלל הוא שהלכה כרב נחמן בדינים. ואם כן יש כאן סתירה האם הלכה בזה כרב נחמן או כרבי אבא?

אמר ליה - אין גובין מתנינן לה וכן אמר רב נחמן: באמת אנו גורסים בדברי רבי אבא 'אין גובין מן העבדים' ואם כן דבריו הם כמו דברי רב נחמן.

קושיא: ואלא הלכתא לאפוקי מאי? אם כן את מה בא מר זוטרא 'להוציא' כשאמר שהלכה כרבי אבא, דהיינו למי כוונתו שאין הלכה כמותו? דהיינו -

אי לאפוקי מדרבא, מוסיף הוא. אי דמר בר רב אשי, לית הלכתא כמר בר רב אשי. אי לאפוקי מדשמואל ורב ששת ורב פפא, הא איתותבו: אם הוא בא לחדש שלא פוסקים כרבא. דהיינו רבי אבא אמר ששלישי בשני כשר, ורבא אמר ששלישי בראשון כשר. אך מניין באמת שאין הלכה כרבא? הרי רבא רק הוסיף על דברי רבי אבא, ויתכן שרבי אבא מודה על כך, רק שהמקרה שבו היה המעשה עליו דיבר רבי אבא היה בשלישי בשני.

ואם הוא בא להוציא מדברי מר ברב רב אשי שאמר שהנכד כשר להעיד על סבא שלו, הרי כבר אמרה הגמרא שאין הלכה כמר בר רב אשי, ואין בדברי מר זוטרא שום חידוש.

ואם הוא בא להוציא מדברי שמואל רב ששת ורב פפא, דהיינו שרבי אבא אמר שהיודע עדות על קרקע לחברו ונתעוור הוא פסול לעדות, והם חולקים על רבי אבא ומכשירים אותו. הרי הגמרא הקשתה עליהם והשאירה את דבריהם בתיובתא!

תשובה: אלא לאפוקי מדרבי יוחנן ומאתקפתא דמר בר רב אשי: אלא מר זוטרא בא להשמיע לנו שהלכה כמו מה שאמר רבי אבא 'האומר על תינוק בין הבנים נאמן', ולהוציא משיטת רבי יוחנן שאמר שאינו נאמן. וכן על מה שאמר רבי אבא 'המוציא שטר חוב על חבירו וכו' ושלא כמו הקושיא שהתקיף מר בר רב אשי על כך.

*

למדנו במשנה - המחלק נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד כו'. כלומר המחלק נכסיו לבניו בצוואתו באופן הנראה לעיניו ושלא על פי חלוקת התורה (כגון שלא נותן לבכור פי שניים), אם עושה זאת בלשון 'מתנה' הדבר אפשרי, אבל בלשון 'ירושה' דבריו בטלים, כי הוא 'מִתְּנָה על מה שכתוב בתורה'. אמנם אם כתב לשון מתנה בהתחלה או באמצע או בסוף דבריו קיימים.

שאלה: היכי דמי מתנה בתחלה, היכי דמי באמצע, היכי דמי בסוף? מה הכוונה בהתחלה באמצע ובסוף?

תשובה: כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן - 'תנתן שדה פלונית לפלוני ויירשה' זו היא מתנה בתחלה. 'יירשה ותנתן לו' זו היא מתנה בסוף. 'יירשה ותנתן לו ויירשה' זו היא מתנה באמצע: כלומר שהוא אמר שתי לשונות גם לשון מתנה וגם ירושה, דבריו קיימים, בין אם הלשון מתנה הוא בתחילה באמצע או בסוף.

ודוקא באדם אחד ושדה אחת, אבל באדם אחד ושתי שדות שדה אחת ושני בני אדם לא: ורב דימי מדגיש - דוקא הנותן שדה אחת לאדם אחד והשתמש בשתי הלשונות דבריו קיימים, כי בשדה שהוא נתן לו הוא כתב לשון מתנה. אבל הכותב בצוואה לאדם אחד שתי שדות, באחת לשון מתנה ובאחת לשון ירושה ('יירש ראובן שדה מזרחית ותינתן לראובן השדה המערבית'), אין השדה האחת מועילה לשניה. דהיינו על השדה שכתב בה לשון מתנה הצוואה קיימת, אבל על השדה שכתב בה לשון ירושה הצוואה בטלה, כי הוא מתנה בה על מה שכתוב בתורה.

וכן אם נתן שדה אחת לשני בני אדם חצי חצי, לאחד כתב בלשון ירושה ולאחד בלשון מתנה ('ראובן יירש את חצי השדה ותינתן לשמעון חצי השדה') מי שכתב לו בלשון מתנה מקבל ומי שבלשון ירושה אינו מקבל.

ר' אלעזר אומר - אפילו אדם אחד ושתי שדות, שדה אחת ושני בני אדם. אבל בשתי שדות ושני בני אדם לא: רבי אלעזר חולק וסובר שאפילו בשני המקרים הנ"ל, לשון המתנה שכתב לאחד הועיל גם לשני, כי הוא כתב לאותו אדם לשון מתנה. וכן לאותה השדה לשון מתנה. ואנו אומרים שבאמת הוא התכוין לתת לו הכל 'במתנה', כי יש כאן 'דיבור אחד' של מתנה המועיל לכל מה שאמר באותו דיבור. אבל הנותן שתי שדות לשני בני אדם, לאחד בלשון מתנה ולשני בלשון ירושה ('יירש ראובן שדה מזרחית ותינתן לשמעון השדה המערבית') מי שכתב לו בלשון מתנה מקבל ומי שבלשון ירושה לא מקבל.

כי אתא רבין אמר - תנתן שדה פלונית לפלוני ויירש פלוני שדה פלונית, רבי יוחנן אומר קנה רבי אלעזר אומר לא קנה: רבין הגיע לבבל ואמר שעל המקרה של 'שתי שדות לשני בני אדם' נחלקו האמוראים של ארץ ישראל, האם מי שכתב לו בלשון ירושה קונה אותה (כלומר מקבל אותה) או לא.

אמר ליה אביי לרבין - אנחתת לן חדא ואתקפת לן חדא: באחד מדבריך נוח לנו ואין לנו קושיא עליו, אבל באחד מדבריך גרמת לנו לקושיא. דהיינו -

בשלמא דר' אלעזר אדרכי אלעזר לא קשיא, כאן באדם אחד ושתי שדות כאן בשני בני אדם ושתי שדות. אלא דר' יוחנן אדרכי יוחנן קשיא: מה שאמרת בשם רבי אלעזר לא סותר את מה שאנחנו אמרנו בשם רבי אלעזר. כי אתה אמרת שרבי אלעזר סובר שבשתי שדות לשני בני אדם לא קנה, ואנחנו אמרנו בשם רבי אלעזר שבאדם אחד ושתי שדות, או שדה אחת ושני בני אדם קנה. ("ר' אלעזר אומר - אפילו אדם אחד ושתי שדות, שדה אחת ושני בני אדם. אבל בשתי שדות ושני בני אדם לא").

אבל מה שאמרת בשם רבי יוחנן סותר את מה שאנחנו אמרנו בשמו. אתה אמרת בשמו שבשני בני אדם ובשתי שדות קנה ואילו אנחנו אמרנו (מה שאמר רב דימי בשם רבי יוחנן) שאפילו באדם אחד ושתי שדות או שדה אחת ושני בני אדם לא קנה!

תירוץ: אמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן: אמר לו רבין אכן נחלקו האמוראים בדעת רבי יוחנן.

וריש לקיש אמר לא קנה עד שיאמר 'פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתים להם במתנה ויירשום': ריש לקיש סובר שבשתי שדות לשני בני אדם לא מועיל, אלא הנוסח הבא הכולל לשון מתנה באמצע. וזה הנוסח - 'ראובן ושמעון יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתים להם במתנה ויירשום'. אבל לא יועיל נוסח אחר, כגון 'תינתן שדה פלונית לראובן ושדה פלונית לשמעון ויירשום'. כי מכיון שהם שני בני אדם יש לומר שעל כל אחד מהם חל הלשון האחד. דהיינו על ראובן שהוא הראשון מביניהם חל לשון מתנה, ועל שמעון האחרון מביניהם חל לשון ירושה האחרון. ודוקא בנוסח שמביא ריש לקיש שלשון המתנה נמצא בין שתי לשונות הירושה, ברור שלשניהם הוא מתכוין לתת במתנה.

בפולוגתא: שלושת הדעות הנ"ל של רב דימי אליבא דרבי יוחנן, רבי אלעזר, ורבין אליבא דרבי יוחנן. מתאימות למחלוקת של שלושת האמוראים דלהלן.

אמר רב המנונא לא שנו אלא אדם אחד ושדה אחת אבל אדם אחד ושתי שדות שדה אחת ושני בני אדם לא: כרב דימי אליבא דרבי יוחנן.

ורב נחמן אמר אפילו אדם אחד ושתי שדות שדה אחת ושני בני אדם אבל שתי שדות ושני בני אדם לא: כרבי אלעזר.

ורב ששת אמר אפי' שתי שדות ושני בני אדם: כרבין אליבא דרבי יוחנן.

אמר רב ששת מנא אמינא לה: מה המקור לדברי?

דתניא האומר 'תנו שקל לבני בשבת' וראוין ליתן סלע, נותן להן סלע. ואם אמר 'אל תתנו להן אלא שקל' אין נותנין להן אלא שקל. ואם אמר 'אם מתו יירשו אחרים תחתיהם' בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו, אין נותנין להן אלא שקל: שכיב מרע המצווה לפני מותו שהאפוטרופוס על רכושו יתן לבניו שקל לשבוע. אבל יש לבניו צרכים רבים והם זקוקים לסלע (2- שקלים), נותנים להם סלע. כי אנו אומדים את דעתו שאמר לתת להם רק שקל בשביל לזרז אותם שיעסקו בפרנסה, אבל אם השקל לא מספיק להם ודאי כוונתו שיוסיפו להם כפי צורכם.

כי אם הוא מעוניין שיתנו להם דוקא שקל ולא יותר, היה עליו לומר בלשון הזו 'אל תתנו להם אלא שקל' ואז באמת לא נותנים להם יותר משקל.

ואם אמר 'אם מתו (= הבנים) ירשו אחרים תחתיהם', אז אפילו אם אמר רק בלשון 'תנו שקל לבני' - נותנים להם דוקא שקל, כי אנו רואים שהוא מעוניין שישאר הכסף ליורשים הבאים. עד כאן הברייתא.

והא הכא דכשתי שדות וכשני בני אדם דמי וקתני דקני: בדבריו של השכיב מרע 'תנו שקל לבני בשבת, אם מתו (= הבנים) ירשו אחרים תחתיהם' יש לשון 'מתנה' על הבנים, ולשון 'ירושה' על האחרים. והרי כאן יש שתי נתינות שונות והדבר דומה לשתי שדות לשני בני אדם. ומדוע מועילים דבריו שאמר שהאחרים ירשו את שאר הכסף? אלא מוכח שאפילו בשתי שדות לשני בני אדם מועילה לשון המתנה באחד גם לשני.

ונמצא מדברים אלו קושיא על האמוראים החולקים על רב ששת וסוברים שבשני בני אדם ובשתי שדות לא קנה.

הוא מוטיב לה והוא מפרק לה, בראוי ליורשו ורבי יוחנן בן ברוקה היא: רב ששת עצמו דוחה את ראייתו, ומתפרץ את הקושיא על האמוראים החולקים עליו.

לא מדובר כאן ביורשים אחרים שאינם מהמשפחה, אלא על בן אחר שלו מתוך שאר הבנים הנוספים שיש לו (כגון שיש לו חמשה בנים, לשניים מהם ציווה לתת במתנה שקל לשבוע, ולאחר מכן יירש הבן השלישי את שאר הכסף). וכדברי רבי יוחנן בן ברוקה (במשנה לקמן דף קל') הסובר שלמרות שהוא נותן לבן השלישי יותר מחלקו המגיע לו על פי התורה, והוא משתמש בלשון ירושה, הדבר מועיל. (רבי יוחנן סובר שמכיון שהבן יורש קצת מהנכסים מועילה בו לשון ירושה גם לשאר הנכסים).

אמר רב אשי תא שמע - נכסי לך, ואחריו יירש פלוני, ואחרי אחריו יירש פלוני. מת ראשון קנה שני, מת שני קנה שלישי, ואם מת שני בחיי ראשון יחזרו נכסים ליורשי ראשון: רב אשי מוכיח כדברי רב ששת מהברייתא הבאה. האומר לאחד 'אני נותן לך את נכסי במתנה, ואחרי שתמות יירש אותם פלוני, ואחרי שהוא ימות יירש אותם פלוני'. אם הם מתו בזה אחר זה, אכן הם קונים זה אחר זה את הנכסים כמו שהוא אמר.

אבל אם מת השני כשהראשון עדיין בחיים, כשימות הראשון הם לא עוברים לשלישי, אלא ליורשיו של הראשון. כי השלישי יכול לקבל אותם רק מכח השני,

ומכיון שהשני לא יירש אותם גם השלישי לא יירש. עד כאן הברייתא. רב אשי מבאר את ההוכחה -

והא הכא דכשתי שדות ושני בני אדם דמי וקתני דקנה: והרי כאן הוא אמר לשניים הנוספים שהם יקבלו את הנכסים בלשון 'ירושה', למרות שהם אנשים שונים. והדבר דומה לשתי שדות, כי בזמן שהנכסים אצל הראשון אין לשני בהם כלום, אלא כל אחד מקבל אותם מחדש. ובכל אופן מועילה לשון 'מתנה' שאמר בראשון גם לשניים הנוספים.

וכי תימא הכא נמי בראוי ליורשו ור' יוחנן בן ברוקה היא: ואם תרצה לדחות ולומר שגם כאן מדובר שהאישה השני והשלישי שאמר שהם ירשו את הנכסים הם בניו של הנותן, ולכן מועילה בהם לשון 'ירושה' וכדעת רבי יוחנן בן ברוקה כנ"ל.

אי הכי מת שני קנה שלישי?: אי אפשר לומר כן. כי אם כן מדוע אם מת השני (לאחר הראשון) קנה השלישי, והרי הנכסים לא יוצאים מידי השני. כדלהלן.

הא שלח רב אחא ברי' דרב עויא - לדברי ר' יוחנן בן ברוקה 'נכסי לך ואחריו לפלוני' וראשון ראוי ליורשו אין לשני במקום ראשון כלום, שאין זה לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושה אין לה הפסק: לדעת רבי יוחנן בן ברוקה שמועילה לשון 'ירושה' לתת לבן שלא כפי חלקו הראוי לו מהתורה, אם כן האומר לאחד 'נכסי לך ואחרי שתמות יירש אותם איש פלוני', אם האיש הראשון ראוי ליירש את הנותן, הנכסים נשארים אצל יורשיו לאחר מותו ואינם עוברים לשני.

למרות שהנותן לא אמר במפורש שהוא נתן לו את הנכסים בתורת ירושה, אלא אמר 'נכסי לך' בלי לפרש, אנו מפרשים את כוונתו שהתכוון לתת לו בתורת ירושה. (והרי לדעת רבי יוחנן בן ברוקה הוא יכול להוריש את נכסיו שלא כפי המגיע ליורש מהתורה). והדין הוא שירושה אין לה הפסק אלא היא נשארת לעולם ברשות היורש ועוברת לצאצאיו. (אבל לדעת רבנן מכיון שאינו יכול לתת את הירושה שלא כפי המגיע מהתורה, ממילא בוודאי הוא לא התכוון לתת לראשון את הנכסים בתורת ירושה אלא בתורת מתנה, וכך אנו מפרשים את דבריו).

לסיכום: בברייתא כתוב שהאומר 'נכסי לך, ואחריו יירש פלוני, ואחרי אחריו יירש פלוני'. אם הם מתו בזה אחר זה, השני יורש את הראשון והשלישי את השני. את דברי הברייתא אי אפשר לפרש כרבי יוחנן בן ברוקה, כי אחרת השלישי לא היה יורש את השני אלא הם היו נשארים אצל השני. משום שכאשר הוא יורש אותם הם

נשארים אצלו לעולם. אלא בהכרח הברייתא סוברת כרבנן שירושה לא מועילה שלא כפי המגיע מהתורה. ואם כן הסיבה שהשני והשלישי מקבלים את הנכסים לאחר הראשון, רק בגלל שלראשון הוא אמר בלשון מתנה והלשון הזו מועילה לכולם! והמקרה הזה דומה לשני אנשים ושתי שדות.

תיובטא זכולהו תיובטא: מכאן קשה על מי שאמר לא כמו רב ששת, ש'בשתי אנשים ושתי שדות' האיש שנאמר לו בלשון ירושה לא מקבל את השדה.

לימא נמי תיהוי תיובטא דריש לקיש: האם יש מברייתא זו קושיא גם על ריש לקיש שאמר שבשתי אנשים ושתי שדות קנה רק כשאמר בנוסח של 'פלוני ופלוני יירשו שדה פלונית ופלונית שנתתים להם במתנה ויירשום'?

ותסברא והא אמר רבא הלכתא כותיה דריש לקיש בהני תלת: וכי האם אתה סובר שיכולה להיות תיובטא על ריש לקיש? והרי רבא אמר שהלכה כמותו בשלושה דינים, ואחד מהם הוא הדין הזה!

לא קשיא כאן בתוך כדי דבור כאן לאחר כדי דבור: ריש לקיש דיבר על מקרה שהוא אמר שהוא נותן במתנה את השדה הראשונה לראובן, ולאחר כדי דיבור אמר שהוא מוריש את השדה השניה לשמעון. ובכזה מקרה צריך נוסח מיוחד ואחרת הוא לא קנה, כי יש כאן פסק בין שתי הנתינות. אבל הברייתא מדברת על מקרה שאמר את שניהם בתוך כדי דיבור, ואז הלשון של המתנה שאמר לראשון מועיל גם לשני.

והלכתא כל תוך כדי דבור כדבור דמי לבר מעבודת כוכבים וקדושין: הגמרא מציינת שלהלכה כל מקרה שאדם אמר דבר ותוך כדי דיבור חזר בו, הרי זו חזרה מדבריו הראשונים. חוץ משני מקרים דלהלן.

עבודה זרה - המקצה חפץ לעבודה זרה ותוך כדי דיבור חזר בו, החזרה לא מועילה והחפץ נאסר בהנאה. משום חומרא של עבודה זרה.

קידושין - הנותן לאשה טבעת בפני שניים ואומר לה 'הרי את מקודשת לי' ותוך כדי דיבור חזר בו ואמר לה 'הטבעת הזו היא מתנה ואינה קידושין', הוא לא יכול לחזור בו, והיא ספק מקודשת וצריכה ממנו גט. וזו חומרא דרבנן כדי שלא יוציאו לעז על בניה שאכן היא היתה מקודשת לראשון והתחתנה עם אדם אחר ללא גט ובניה ממזרים.